

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ СПРИЯННЯ ГРОМАДЯН ПІДРОЗДІЛАМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
У ЗАПОБІГАННІ ВБИВСТВАМ НА ЗАМОВЛЕННЯ****SEPARATE ISSUES OF CITIZEN ASSISTANCE TO NATIONAL POLICE UNITS
IN PREVENTING CONTRACT KILLINGS**

Дараган В.В., д.ю.н., професор,
завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Санакоєв Д.Б., к.ю.н., доцент,
завідувач кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена спробам розв'язання одного з нагальних та актуальних завдань оперативних підрозділів кримінальної поліції – запобіганню вбивствам взагалі, та вчинених на замовлення – зокрема. В межах реалізації вказаної мети, потребують узагальнення та систематизації наявні теоретико-прикладні напрацювання щодо припинення вбивств, вчинених на замовлення, розробки дієвих методичних рекомендацій і пропозицій щодо оптимізації правозастосовної практики з цього питання, формування типових алгоритмів запобігання таким видам кримінальних правопорушень у провадженнях вказаної категорії, визначення місця і ролі сприяння громадськості у цьому процесі.

На підставі дослідження практики діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України авторами узагальнюються відповідні алгоритми дій працівників підрозділів кримінальної поліції (карного розшуку, стратегічних розслідувань, оперативної служби) під час виявлення та припинення вбивств, вчинених на замовлення: 1) проведення співробітниками оперативних підрозділів кримінальної поліції пошукових заходів на місці події; 2) пошукові заходи, спрямовані на встановлення особи потерпілого; 3) відповідних гласних та негласних заходів щодо встановлення організаторів, замовників, пособників, виконавців вбивства на замовлення; 4) здійснення відповідного комплексу пошукових заходів загального характеру зі встановлення вказаних осіб (особи) із залученням інших підрозділів поліції та інших правоохоронних органів; 5) організація та здійснення оперативними і слідчими підрозділами НП України окремих слідчих (розшукових) дій, передусім негласних, відносно певних осіб, які підозрюються у вбивстві на замовлення. Важливим і часто єдиним джерелом отримання інформації про вбивства на замовлення є громадськість (громадяни). У цьому контексті авторами досліджується роль їх мотивування і спонукання для активного сприяння поліції.

Ключові слова: сприяння, співробітництво, співпраця, громадяни, громадськість, протидія, розслідування, вбивство на замовлення.

The article is devoted to the attempts to solve one of the urgent and relevant tasks of the operational units of the criminal police – prevention of murders in general, and contract killings in particular. In order to achieve this goal, it is necessary to generalize and systematize the existing theoretical and applied developments on stopping contract killings. It is also necessary to develop methodological recommendations and proposals for optimizing the practice of implementing legal provisions on this issue. It is necessary to develop standard algorithms for preventing such types of criminal offenses in cases of this category. It is necessary to establish the place and role of public assistance in this process.

The authors summarize the relevant algorithms for the actions of criminal police officers (criminal investigation, strategic investigations, operational service) in detecting and stopping contract killings: 1) conducting search activities at the scene by officers of operational units of the criminal police; 2) search activities aimed at identifying the victim; 3) relevant public and covert measures to identify organizers, customers, accomplices, and executors of contract killings; 4) implementation of an appropriate set of general search activities to identify the specified person(s) with the involvement of other police units and other law enforcement agencies; 5) organization and implementation by the operational and investigative units of the National Police of Ukraine of certain investigative (search) actions, primarily covert, against certain persons suspected of contract killings.

An important and often the only informative source of information about contract killings is the public (citizens). In this context, the authors examine the role of their motivation and encouragement to actively assist the police.

Key words: assistance, cooperation, citizens, public, counteraction, contract killing, investigation.

Аналіз національного оперативно-розшукового та кримінального процесуального законодавства показує, що на сьогодні інститут сприяння громадян правоохоронним органам у протидії злочинності перебуває у стані вдосконалення. Водночас, лишаються невирішеними питання, пов'язані з уніфікацією окремих понять та категорій, що традиційно належали до теорії оперативно-розшукової діяльності, проте сьогодні знайшли своє певне відображення і у нормах кримінального процесуального законодавства. У цьому контексті важливо досліджувати такі проблемні питання у розрізі конкретних кримінальних правопорушень, серед яких одним із найтяжчих злочинів проти особи є умисне вбивство.

В Україні реєструється значна кількість вбивств (незважаючи на зростання рівня їх попередження). Так, згідно зі статистичними даними Офісу Генерального прокурора України, питома вага умисних вбивств у загальній структурі злочинності в 2017 р. склала 0,98%, у 2018 р. – 1,14%, у 2019 р. – 3,84%, у 2020 р. – 3,97%, у 2021 р. – 4,02%, і лише в умовах воєнного стану (у 2022 р.) цей показник впав до 0,1% [1]. Наведені показники свідчать про тенден-

цію до системного зростання кількості вбивств на замовлення, хоча їх частка у загальній структурі вбивств тримається у межах від 0,07% до 0,19%.

Характер вчинених умисних вбивств помітно змінюється зі зростанням рівня криміналізації суспільства, особливо в умовах воєнного стану. Дедалі витонченішими стають способи їх вчинення. Вони заздалегідь добре плануються і готуються, мають характер замовних. Зростає кількість організованих груп, що спеціалізуються на замовних вбивствах, а також кількість вбивств, що супроводжуються знущанням над потерпілими. Це значно ускладнює роботу поліції щодо виявлення та припинення таких кримінальних правопорушень, актуалізуючи завдання не лише активізації заходів, спрямованих на боротьбу зі злочинністю, а й покращення роботи підрозділів карного розшуку щодо розкриття таких тяжких злочинів, як умисні вбивства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним підґрунтям нашого дослідження стали праці вітчизняних і зарубіжних вчених-криміналістів, процесуалістів, кримінологів, фахівців у теорії оперативно-розшукової

діяльності, які досліджували проблеми виявлення, припинення та розслідування окремих видів кримінальних правопорушень взагалі, та вбивств, вчинених на замовлення, зокрема: Ю. М. Антоняна, В. П. Бахіна, П. Д. Біленчука, В. І. Боярова, А. Ф. Волобуєва, В. А. Журавля, В. О. Коновалової, М. А. Погорецького, О. С. Саїнчина, М. В. Салтєвського, А. В. Старушкевича, В. В. Тіщенко, В. М. Шевчука та ін. Проте, в умовах збройної агресії російської федерації, зростання фактів виявлення у цивільному обігу незареєстрованої вогнепальної зброї, вибухових речовин і боєприпасів, їх використання при вчиненні замовних вбивств, постала необхідність у дослідженні цього питання із позицій залучення громадськості до виявлення та припинення вказаних кримінальних правопорушень, передусім в рамках інституту сприяння громадян правоохоронним органам.

Мета статті. У зв'язку з цим особливої значущості набувають питання, пов'язані з організацією роботи щодо припинення вбивств, оволодінням типовими алгоритмами дій при розкритті співробітниками оперативних підрозділів кримінальної поліції та слідчими вбивств, вчинених на замовлення та застосуванням їх у практичній роботі.

Тобто, на сьогодні потрібні узагальнення поточної практики оперативних та слідчих підрозділів НП України з окремих питань виявлення, запобігання, припинення та розслідування умисних вбивств, вчинених на замовлення, зокрема використання допомоги громадськості, що здійснюється у формі сприяння громадян виявленню та припиненню цих особливо тяжких злочинів і напрацювання відповідних пропозицій з оптимізації такої практики.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до загальної методики, а також на виконання вимог Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами НП України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні (*далі Інструкція. – Д.С.; В.Д.*), оперативними підрозділами після прибуття на місце події виконуються функції, пов'язані з ймовірністю сприяння громадян у припиненні вбивств на замовлення:

1) поквартирний (подвірний обхід) з метою виявлення свідків вбивства на замовлення, збору відомостей, що можуть бути використані як докази;

2) встановлення місця, часу й обставин вчинення вбивства на замовлення; кількості виконавців, їх прикмет; наявності у них транспортних засобів, зброї, слідів на одязі чи тілі, що могли залишитися через опір потерпілих або при подоланні перешкод; напрямку руху після вчинення вбивства, інші відомості, необхідні для встановлення осіб; використання наявних джерел оперативної інформації з метою розкриття вбивства на замовлення [2].

Відповідно, оперативним співробітником визначаються завдання, пов'язані з організацією та проведенням заходів зі збирання інформації про таке вбивство (за яких обставин, хто саме брав участь, причини та умови, що сприяли його вчиненню, тощо), та які безпосередньо спрямовані на затримання злочинця.

Прийняття рішень щодо проведення заходів зі збирання інформації про вчинене вбивство на місці події є обов'язковим і аксіоматичним, адже їх обґрунтованість є наслідком невизначеності ситуації, відсутності достатньої інформації про осіб і факти, що підлягають встановленню. Така невизначеність здебільшого пояснюється неочевидністю вчиненого кримінального правопорушення, а тому постає потреба у проведенні заходів негласного характеру, спрямованих на отримання інформації, необхідної для встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, та обставин його вчинення.

Обставини, що підлягають встановленню при проведенні пошукових заходів на місці події, є такими: 1) характер події; 2) відомості про особу потерпілого;

3) інформація про час і спосіб вчинення кримінального правопорушення, механізм утворення тілесних ушкоджень; 4) відповідність місця виявлення трупа місцю вчинення вбивства на замовлення; 5) кількість злочинців, відомості про них та їх прикмети; 6) обставини, що передували вчиненню вбивства, мотиви його вчинення.

Подібну інформацію можна отримати, лише завчасно організувавши та провівши певну роботу з виявлення її джерел. Джерела інформації за фактами вбивств на замовлення умовно можна поділити на такі види:

1) сліди, предмети, інші матеріальні об'єкти;

2) особи, які безпосередньо сприймали факт вчинення вбивства або обізнані про інші обставини, що мають значення для його припинення (тут мова йде не лише про очевидців та свідків, а й осіб, які негласно та/або конфіденційно співробітничують з оперативними/слідчими підрозділами на засадах анонімності) [3, с. 24].

Рішення про встановлення особи потерпілого можна поділити на нормативні та вибіркові. Прийняття нормативних рішень окреслено вимогами відповідних нормативно-правових документів МВС та НП України, наявними методичними розробками, що містять визначений перелік заходів зі встановлення особи потерпілого (пред'явлення трупа (фотографії трупа) для впізнання безпосередньо за місцем його виявлення під час огляду місця події. У межах вказаних слідчих (розшукових) дій знаходять своє відображення й окремі форми сприяння громадськості.

Зокрема, у випадках виявлення трупа у помешканні (під'їзді, дворі будинку, на території підприємств, установ, організацій, інших місцях мешання та роботи) він пред'являється для впізнання сусідам, працівникам відповідних житлово-експлуатаційних підрозділів. За їх активної сприяння розслідуванню встановлюється кількість осіб, зареєстрованих у цьому приміщенні. Перелік осіб, яким пред'являють тіло потерпілого, зазвичай обмежується громадянами, які проживають у цих будинках або працюють на цій території. Отже, у вказаних типових ситуаціях виокремлюється активна форма сприяння громадян у припиненні та розслідуванні замовних вбивств.

Менш конструктивним є сприяння громадян у разі здійснення упізнання трупа при виявленні його там, де коло відвідувачів не зумовлене виробничими, побутовими або іншими стійкими відносинами (багатолюдні місця, і навпаки, малолюдні ділянки місцевості). З урахуванням цих особливостей, заходам щодо встановлення особи потерпілого має передувати формування версій щодо мети знаходження потерпілого на момент його вбивства у певному місці, маршруту його руху, а також ймовірне коло відвідувачів цього місця.

Версії відносно потенційних відвідувачів місця вбивства доцільно висувати й у випадках виявлення трупів у лісопарках, скверах. У таких ситуаціях потрібно визначити неформальні групи, дозвілля яких проходить у цих місцях (особи, які вживають наркотичні засоби, неповнолітні, осіб без визначеного місця мешання, тощо). У цих випадках відомості про особу потерпілого можна отримати від осіб, які сприяють правоохоронним органам, шляхом аналізу інформації, яка певним чином відноситься до місця виявлення трупа (відомості про раніше вчинені адміністративні та кримінальні правопорушення, рапорти працівників патрульної поліції, секторів превенції).

Зазначимо, що виявлення та ідентифікація осіб з неформальних груп, пов'язаних із місцем виявлення трупа, подальша пошукова робота (у т.ч. негласна) у колі вказаних осіб, мають значення і для встановлення особи потерпілого, і для безпосереднього виявлення особи злочинця.

При проведенні заходів оперативного (ініціативного) пошуку рішення щодо встановлення злочинця у певному середовищі можна виокремити залежно від об'єкта пошуку, тобто від того середовища, де проводяться такі

заходи. З метою уніфікації діяльності оперативного співробітника щодо встановлення

Усе коло осіб, від яких може надійти оперативно значуща інформація та які спроможні сприяти правоохоронним органам, серед яких на практиці проводиться робота зі встановлення особи злочинця, поділяємо на: 1) пов'язані з особою потерпілого та 2) виділені за іншою ознакою.

Рішення про проведення заходів щодо встановлення особи злочинця у оточенні потерпілої особи приймаються у переважній більшості ситуацій припинення убивств на замовлення. Значною мірою їх обґрунтованість обумовлюється такою властивістю характеристики навмисних вбивств, як наявність стійких чи короткочасних зв'язків між потерпілим та вбивцею. Відповідно, одним із основних шляхів (напрямів) попередження і розкриття вбивств на замовлення є здійснення пошуку від потерпілого до злочинця.

Збір та вивчення відомостей, що характеризують спосіб життя потерпілого, його поведінка незадовго до вбивства, повне виявлення його зв'язків та знайомств визначають побудову версій та напрямки слідчої та оперативно-розшукової діяльності.

Поряд із традиційними напрямками пошуку злочинця за способом вчинення кримінального правопорушення, слідами, що залишилися на тілі та одязі злочинця, прикметам та речам, якими заволодів вбивця, тощо, виявити підозрюваного можливо й іншими оперативними способами. Власне, йдеться про широке комплексне використання всієї системи можливостей органів та підрозділів Національної поліції загалом, тобто проведення пошукових заходів загального характеру, що не залежать від будь-яких конкретних напрямів (версій) пошуку особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Важливо, що набір можливих рішень у ситуації проведення пошукових заходів загального характеру досить широкий. Проте обмежуватися лише ними буде не правильно. Через специфіку роботи в поліції співробітники цілої низки підрозділів, які не відносяться до оперативних, щоденно контактують із громадянами, а отже, мають широкі можливості зі збору важливих відомостей, наприклад, шляхом проведення розмов з особами, які з тих чи інших питань звернулися до поліції.

Проведення таких опитувань сприяє збору інформації про скоєне вбивство, а також підвищенню рівня громадянської позиції серед населення та його залучення до виявлення і припинення кримінальних та інших правопорушень. Однак слід враховувати, що інформування широких верств населення може викликати небажаний суспільний резонанс, негативно позначитися на виробничому, особистому та інших аспектах життя людей, спричинити різні чутки, що створює інформаційні перешкоди, а іноді веде до дезорієнтації оперативних співробітників. Через це, під час залучення співробітників інших служб та підрозділів до проведення опитувань громадян, доцільно розробляти для них спеціальні анкети-запитальники.

Крім того, при спілкуванні з громадянами співробітнику поліції необхідно правильно визначити їхню мотивацію на надання сприяння у розкритті вчиненого вбивства на замовлення. Аналіз правозастосовної практики дозволив виокремити ситуації, що виникають під час опитування громадян:

1. Особа мотивована на контакт з поліцейським та планує отримати від цього контакту певну вигоду, задовольнити потребу. Причому, зазвичай, у таких ситуаціях особисті й корисливі мотиви зумовлені гіпертрофованими матеріальними потребами, прагненням до влади, домінуванню у суспільстві та інші причинами, а чи не почуттям справедливості чи усвідомленням свого громадянського обов'язку.

2. Особа не має намірів встановлювати контакт, хоча усвідомлює таку необхідність у зв'язку з потребою безпеки.

3. У особи відсутній мотив для встановлення контакту, він повністю усвідомлює характер дій співробітника поліції.

Знання вказаних ситуацій дозволить співробітникам поліції тактично правильно визначати акценти при взаємодії із громадянами та виявляти ціннісні категорії, справжні потреби та мотиви, що є рушійними для певної особи, оскільки подальший їх сукупний аналіз дозволяє правильно визначити напрями та ефективні методи впливу на неї з метою спонукання до сприяння у виявленні та припиненні вбивства на замовлення.

На наш погляд, успіх визначається співвідношенням мотивів «за/проти», що є у людини, від якої очікується сприяння. Через це співробітнику поліції необхідно з'ясувати: 1) які з мотивів, що перешкоджають спілкуванню, можна нейтралізувати; 2) які з мотивів, що спонукають до спілкування, слід посилити; 3) які нові спонукальні мотиви можна сформулювати у особи.

Аналіз матеріалів практики свідчить, що в ході роботи може скластися ситуація, коли негативні мотиви особи, сприяння якої вкрай необхідне, є пріоритетними, а тому встановлення із нею позитивних відносин у ході попереднього спілкування неможливе.

Мотиви, що перешкоджають наданню громадянами допомоги, можуть бути різними залежно від суб'єктивних установок та впливу соціальної групи. Можливо класифікувати ці мотиви залежно від категорії суб'єктів, які становлять інтерес для співробітника поліції:

1) особи, які мають значну інформацію, в принципі не заперечують можливості її надання оперативному співробітнику за відсутності певних зовнішніх чинників. Таким особам притаманні такі перешкоджаючі мотиви, як страх помсти з боку розроблюваних, страх негативного ставлення навколишнього соціуму, побоювання втратити престижну і високооплачувану роботу;

2) особи, які категорично відмовляються сприяти. Рушійними мотивами для них нерідко є наявність корпоративних інтересів зі злочинцями, зацікавленість у їх подальшому функціонуванні, особиста участь у протиправній діяльності.

Якщо щодо окремих представників першої категорії осіб прийнятний спосіб поступового залучення до сприяння шляхом нейтралізації окремих негативних мотивів та посилення спонукальних, то щодо другої групи цей спосіб однозначно не буде позитивним. Тому, виникає необхідність у швидкому формуванні в особи спонукальних мотивів до спілкування зі співробітником поліції.

Визначальними характеристиками непридатності до сприяння оперативним підрозділам поліції при виявленні та припиненні вбивств на замовлення є: багата уява, схильність викладати події, що не відповідають дійсності, або давати власне тлумачення оперативній обстановці, що склалася.

Окреслені властивості мають ідеалізований характер, насамперед тому, що: 1) на сьогодні в поліції існує проблема діагностики придатності або непридатності такої особи до надання сприяння поліції; 2) особи, з якими доводиться спілкуватися співробітнику поліції під час виявлення та припинення вбивств на замовлення мають і переваги, і недоліки. Погоджуючись сприяти підрозділам Національної поліції, вони здебільшого керуються не шляхетними спонуканнями.

Визначальною відмінною рисою в ході проведення негласних заходів відносно конкретних підозрюваних є наявність у розпорядженні оперативних співробітників та слідчих відомостей, що вказують на причетність цієї особи (групи осіб) до вчинення вбивства на замовлення. Основним завданням, що має вирішуватись у цій ситуації, є викриття конкретного підозрюваного чи зняття з нього підозри, тобто отримання інформації, яка після належного процесуального закріплення стане доказом винності чи невинності особи, яка перевіряється.

Особливості проведення заходів у ситуації, коли відомий конкретний підозрюваний, обумовлені змістом та повнотою відомостей, що вказують на вбивство саме цією особою, а також видом інформації; можливостями, які мають співробітники кримінальної поліції щодо даного підозрюваного.

Доволі часто під час встановлення осіб, причетних до вчиненого замовного вбивства, оперативні співробітники вживають негайних заходів щодо їх затримання. Такі рішення не завжди враховують умови ситуації, що реально складаються. Прийняття рішення про затримання підозрюваного може бути віднесено до категорії обов'язкових лише у випадках, якщо: є інформація про наміри такої особи втекти; підозрюваним є злочинець-гастролер; з урахуванням особи підозрюваного, наявності у неї зброї існує ймовірність вчинення нею нових тяжких чи особливо тяжких кримінальних правопорушень.

Висновки. Отже, ефективність розкриття умисних вбивств залежить, з одного боку, від знання оперативними співробітниками загальних закономірностей вчинення кримінальних правопорушень цього виду, з іншого – від уміння у кожному конкретному випадку

правильно оцінити цю ситуацію і визначити оптимальний порядок своїх дій.

Під час виявлення та припинення вбивств, вчинених на замовлення оперативні працівники та слідчі мають застосовувати типові алгоритми дій, що зумовлено необхідністю здійснення пошукових заходів на місці події, у т.ч. спрямованих на встановлення особи потерпілого; проведенням відповідних гласних та негласних заходів щодо встановлення організаторів, замовників, пособників, виконавців вбивства на замовлення; реалізацією відповідного комплексу пошукових заходів загального характеру зі встановлення вказаних осіб (особи) із залученням інших підрозділів поліції та інших правоохоронних органів; організацією та здійсненням окремих слідчих (розшукових) дій, передусім негласних, відносно певних осіб, які підозрюються у вбивстві на замовлення. Визначальним і часто єдиним шляхом для встановлення істини та притягнення особи до передбаченої законом відповідальності є сприяння громадян виявленню та припиненню вбивств на замовлення. Особливу роль у цьому контексті належить визначенню мотивування і спонукання до активного сприяння поліції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування: Офіс Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>
2. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами НП України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: затв. наказом МВС України від 07.07.2017 року № 575.
3. Типовий алгоритм дій підрозділів карного розшуку щодо реалізації оперативної інформації про підготовку вбивств на замовлення: методичні рекомендації / О.В. Кириченко, В.А. Климчук, Д.Б. Санакоєв. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. 35 с.